

Történelem alulnézetben

Két '56-os gyereknapló

A 2006 nyarán megjelent '56-os gyereknaplók kínálják a feladatot: a történelemtanításban miképpen lehetne hasznosítani ezeket az új forrásokat?

Az 1956-os magyar forradalom ötvenedik évfordulóján megjelent két gyereknapló (1) igazi szenzáció. Szenzáció, mert annak minden sajátossága, építőeleme megtalálható a szövegekben és a naplók sorsában. (2) A szerzők életkora különleges, hiszen a forradalom idején egyikük mindössze tizenkét (3), a másik pedig tizenhárom éves volt. A naplók megjelenésének időpontjáig nem ismertünk olyan ötvenhatos forrást, amelynek szerzője hasonló életkorú volna. (4)

A két naplószöveg szimbiózist alkot (5), hiszen az alkotók ugyanabban a VIII. kerületi házban éltek, sőt a legjobb barátok voltak. A szövegek olvasásakor több helyütt szembetűnő a szerzők egymásra hatása, sokszor a szó szerinti egyezésig, vagy éppen a tartalmi hasonlóságig terjedően. A naplóírás Kovács Jancsi ötlete volt, Csics Gyula a barátját követve látott hozzá (6), majd többször együtt, ugyanabban az időben és helyiségben írták a szövegeket, egy-egy találébb megfogalmazást, szófordulatot kölcsönösen átvéve egymástól. Akkori életszakaszuknak számos közös színtere és cselekedete volt: ugyanabban az iskolában tanultak, ugyanahhoz a magántanárhoz jártak németórára, egymástól kölcsönöztek könyveket, sokszor játszottak együtt, és igen fontos közös élményeik voltak a „séták”, amelyek nyomán az – önmagukban is figyelemre méltó – várostérképeket tervezték és rajzolták. (7)

A naplókat tehát érdemes párhuzamosan olvasni, ugyanakkor önálló forrásként is megállják a helyüket, hiszen a két fiúnak – családi-rokoni kapcsolatrendszerük révén – önálló, egymástól független élményeik is voltak, illetve saját megfigyeléseiket és értelmezéseiket is rögzítették. (8) A hasonló, vagy első látásra azonosnak tűnő részeknél néhol kisebb különbségekre, eltérésekre bukkanhatunk. Így például az október 27-i bejegyzésnél, amely az új kormány összetételét ismerteti, Csics Gyulánál hiányzik Tildy Zoltán államminiszter neve (9), vagy az október 28-i résznél a felvonuló katonai egységek összetételét és a harci eszközök számát illetően is más adatok szerepelnek. (10)

Kovács Jancsi szövege terjedelmesebb, és naplójának az időkerete is más, hiszen abban az utolsó, sajátos „bejegyzés” 1958. június 17-e. (11) Mindkét naplónak létezett egy-egy elődje, korábbi fogalmazványa, melyet valamikor félbehagytak, és a végleges napló elkészítésébe fogtak. (12) A saját készítésű rajzok, a naplókba beragasztott röpcédulák, újságlapok és a korabeli fotók a gyerekek szövegeivel, bejegyzéseivel egyenértékű szerepet kapnak. Külön dobozban gyűjtöttek további dokumentumokat: a naplókba be nem került röpcédulákat, nyomtatványokat, valamint tárgyi emlékeket: repeszdarabokat, töltevényhüvelyeket, Kossuth-címeres kítűzőt. Ezek a dolgok, sajnos, mind elvesztek.

A naplók kiadása, megjelentetése nagyon eltérő. A különbség ellenére egyik megoldás mellett sem törnék lándzsát, mindkét változatot elfogadhatónak, érvényesnek tartom. Csics Gyula naplóját az 1956-os Intézet adta ki. A kötet szerkesztője, Rainer M. János rövid előszavában felidéri a szerzővel való találkozását, s a szöveggel való ismerkedés első élményére is kitér, utalva a gyereknapló forrásértékére. Ezt a bevezetőt követi az eredeti napló faksimile kiadása, majd ugyanannak a nyomtatott, betűhív változata, melyet Csics Gyula lábjegyzetekkel látott el. Az utóbbiak sokat segítenek a szöveg bizonyos elemeinek az értelmezésében: elsősorban a szociális kapcsolatháló (a család, a rokonság és az ismerősi kör) feltérképezésében, bizonyos helyszínek megismerésében, továbbá né-

hány egyéni sajátosság (13) föltárásában. A kötetet a felnőtté vált szerző „kései utószava” zárja. Ez is tartogatott számomra meglepetést. Megdöbbenett ugyanis, hogy milyen lehetett a „hétköznapi félelem” légköre, amelyben Csics Gyula 1957 után „titkosította” naplóját, íróasztala hátsó zugában rejtegetve azt. Bár 1969-ben történt házasságkötésekor feleségének megmutatta, a szöveg csak a rendszerváltást követően vált részlegesen nyilvánossá. Akkor készítette el a szöveg gépiratos változatát, illetve abban az időszakban készültek az eredeti naplóról másolatok, amelyeket barátai, ismerősei olvashattak el.

Amikor kezembe vettem a Gyula naplóját tartalmazó könyvet, először arra gondoltam, hogy kiadója egy értelmező-eligazító tanulmányt is megjelentethetett volna. A napló gépiratos, betűhív változatában – Csics Gyula saját jegyzetei mellett – beilleszthették volna egy történész pontosító, kiegészítő megjegyzéseit. Hamar beláttam azonban, hogy a kötet szerkesztője helyesen döntött, amikor úgy ítélte meg, hogy ezekre még sincs szükség. A naplóírókon ugyanis nem kérhetünk számon olyan „tévedéseket”, amelyekről ők nem tehetnek. A gyerekek számos, a naplókban is rögzített információt sokszor felnőttektől (szüleiktől, rokonságuk tagjaitól és az ismerősi körbe tartozó személyektől) hallottak, ráadásul olyanoktól, akik maguk sem voltak jelen az adott esemény helyszínén (ők is csak másoktól értesültek róla, vagy az eseményeket követően jártak arra). Gyulához és Jancsihoz így több esetben kétszeres áttételen keresztül jutottak el a beszámolók. Az elmondott, elmesélt történetek egyébként is a forradalom történetének sajátos rétegét alkotják, még akkor is, ha azok a „történelmi valóság-nak” némelykor ellentmondanak. Mi értelme lenne tehát egy-egy történeti „helyreigazításnak” (hogy csupán két példát ragadjak ki) a Köztársaság téri párház ostromának körülményeiről, vagy éppen a MUK-mozgalom sajátosságairól? Talán a könyv végén elhelyezhettek volna egy kronológiát (14), amely követte volna a napló időbeli kereteit (1956. október 23 – 1957. március 15.), ugyanakkor a kötet szerkesztője ennek összeállításakor újabb problémákkal került volna szembe. Milyen részletes legyen ez az időrendi táblázat? Csak a budapesti események jelenjenek-e meg benne? Legyen-e nemzetközi kitekintés? Készüljön olyan változat, amely illeszkedik a naplóban található eseményekhez, s a kronológiában megjelenő tények mintegy közvetten értelmezzék is azokat? Végül is arra jutottam, hogy Csics Gyula naplójának kiadásakor a legmegfelelőbb változat született meg. Megjegyzem viszont, hogy a gyereknaplók értelmezése feltételezi a forradalom és az azt követő megtorlás történetének legalább „középszintű” ismeretét.

Kovács Jancsi naplója jelenlegi tulajdonosának, Molnos Péternek és Kieselbach Tamásnak a gondozásában látott napvilágot. A kiadás olyan, mintha az eredeti naplót tartanánk a kezünkben. Nem készült hozzá bevezető tanulmány, nem látták el lábjegyzetekkel, magyarázatokkal és utószóval. A kiadásnak ez a változata a „talált tárgy”, „talált napló” jellegét őrzi meg, sőt erősíti föl. A mai olvasó így talán a felfedezés saját útjait járhatja be.

A következőkben arra teszek kísérletet, hogy bemutassam: a naplók hogyan hasznosíthatók a történelemtanításban. (15) Úgy gondolom ugyanis, a történelemtanárok nagy lehetőséget szalasztanak el, ha nem törekednének arra, hogy a tanítási gyakorlatukban ezek az új források (is) megjelenjenek. Az utóbbi években öröndetes jelenség, hogy a történelemórákon egyre inkább előtérbe kerülnek a történeti források. Ez a törekvés nem mostanában kezdődött, legalább három évtizedes múltra tekint vissza, viszont a legutóbbi időkhöz az adott történelemtanára volt bízva, hogy munkájába milyen formában építi

---

Mi történt az iskolában 1956. október 23-án? Hogyan reagáltak a tanárok a kezdődő eseményekre? Mit mondtak a diákoknak? Mikor és hogyan kezdődött újra a tanítás? 1956 végén és 1957 elején hogyan módosult a tanárok viselkedése, illetve állásfoglalása?

---

be a forrásértelmezés és -elemzés gyakorlatát. Az érettségi követelmények, illetve a két-szintű írásbeli és a szóbeli érettségi vizsgák gyakorlata, az új szemléletű (s módszereikben is megújuló) tankönyvek és más taneszközök – például CD-ROM-ok (16), vagy az Interneten található összeállítások (17) – arra sarkallják a történelemtanárokat, hogy átgondolják és felülvizsgálják korábbi tanítási gyakorlatukat, és az új eljárásokat is egyre többen alkalmazzák.

A gyereknaplók „tálcán kínálják” számunkra a motiváció lehetőségeit: ötvenhatos gyerekek élményeivel, tapasztalataival és egykori gondolataival, félelmeivel-örömeivel ismerkedhetnek meg tanítványaink. Az 1956-os magyar forradalom és azt követő megtorlás első időszaka történetének más – a történelem tananyagban egyáltalán nem, vagy csak kevésbé szereplő – rétege jelenik meg Gyula és Jancsi naplóiban.

A feldolgozás valamely szakaszában bemutatathatjuk és értelmezhetjük a napló (18), az emlékirat és az önéletírás műfaji sajátosságait, megállapíthatjuk a közöttük lévő különbségeket. Kitérhetünk az előbb említett forrásokban rejlő lehetőségekre, de rávilágíthatunk a korlátaira is. 1956–57-ben a naplóíró gyerekek általános iskolások voltak, így röviden fölvezethetjük a korabeli iskolarendszer szerkezetét, felhívhatjuk a figyelmüket az ún. váltótanítás működtetésének okaira, majd egy-egy tantervből felvillanthatunk részleteket, sőt bemutatathatjuk, hogy mit és hogyan tanultak történelemből, vagy a Kovács Jancsi naplójában szereplő alkotmánytanból. (19) Néhány találó részlettel rávilágíthatunk a korabeli oktatási rendszer ideológiai és politikai meghatározottságára, sőt az 1956 előtti időszak hangulatának jobb megértése érdekében esetleg kitérhetünk az ún. kettős nevelés sajátosságaira is. Tanítványaink csoportmunkában megvizsgálhatják a naplókat a gyerekek és az iskola közötti kapcsolat szempontjából. Mi történt az iskolában 1956. október 23-án? Hogyan reagáltak a tanárok a kezdődő eseményekre? Mit mondtak a diákoknak? Mikor és hogyan kezdődött újra a tanítás? 1956 végén és 1957 elején hogyan módosult a tanárok viselkedése, illetve állásfoglalása? Milyen változatai voltak ezeknek? Hogyan szivárogtak vissza a „régis rendszer” bizonyos elemei az iskola és az oktatás világába (az orosz nyelv újból kötelezővé válása, az angol és a német tanulmányának kiszorítása)? Ebből a szempontból érdemes kiemelni az 1957. március 15-ével kapcsolatos bejegyzéseket. Gyula naplójában (egy sajátos, örkényi hangulatú kitétel):

„Az iskolában készültünk márc. 15.-re. Apu este mondta, hogy a 67-es villamosról látta, hogy a Thököly úton felvonultak a karhatalmista pisták. Mikor reggel Jancsival németre mentünk nem Petőfi Sándorokat, hanem Setőfi Pándorokat láttunk. Egy 'Röltex' kirakatában ilyen írás van: Éljen az M. SZ. M. P. Reggel az iskolánkra kitétték a vörös zászlót kizárólag, de délre kicserélték. Az ünnepséget ma rendeztük. Észrevettük, hogy az osztályokból eltűntek a Kossuth címerek, Mindenkinek volt kokárdája, de gyászszalagot és Kossuth címet nem engedtek föltenni.” (20)

Kovács Jancsi feljegyzései között:

„Reggel mikor Gyulival németre mentünk láttuk, hogy a kirakatokban igen torz Petőfi képek vannak. A Rákóczi-út 27. alatti Röltex boltra vörös csillag van téve, és az van alá írva: Éljen az MSZMP. (...) A Rádió mindig azt hangoztatja mostanában, hogy a Kádár kormány nemzeti ünneppé nyilvánította e napot, pedig mindig is az volt. Ifjúságunk október 23-i 14 pontjában benne volt (...), hogy március 15-ét munkaszüneti nappá nyilvánítsák, ennek azonban nem tettek eleget, de afelől biztos vagyok, hogy az orosz forradalom kitérésén, november 7-én munkaszünetet tartanak! (...) Este mikor újságért mentem láttam, hogy a főbb épületeket fegyveres rendőrök őrzik. A körüton fegyveres karhatalmistákkal megrakott autók cirkálnak, mindez azért, hogy a felkelők a MUK [Márciusban Újra Kezdjük!] jelszót valóra ne válthassák.” (21)

A naplók nyitó oldalán ugyanaz a kép fogadja az olvasót: a „MAGYAR FORRADALOM, 1956” felirat az alaptémát jelöli ki, mottóként a *Himnusz* első sorát idézik, középen pedig a Kossuth-címer (22) (az ún. korona nélküli kiscímer) rajza látható. A Kossuth-címer sokszor megjelenik a naplók hasábjain, ugyanakkor a szövegekben előkerül a korábbi és az 1957-ben bevezetett (23) címer is. Ismertethetjük a Kossuth-címer történetét:

honnan származik az elnevezés, Magyarország történetének mely időszakában használták ezt a jelképet, s választ kereshetünk arra is, hogy 1956 októberében miért volt természetes ennek a címernek a használata. Kitérhetünk az ún. Rákosi- (24) és a Kádár-címer jelképeinek sajátosságaira, valamint azt is felvillanthatjuk, hogy az előbbi egyáltalán nem (hiszen nincs címerpajzs), az utóbbi pedig csak részlegesen felelt meg a heraldika alapvető szabályainak.

Megvizsgálhatjuk a naplók szövegeinek rétegeit. A két gyereknapló ezen a téren is sok hasonlóságot mutat, amely a naplóírás körülményeivel magyarázható (Gyula és Jancsi megmutatták egymásnak az elkészült részeket, sőt több alkalommal együtt fogalmazták a szövegeket). A gyerekek gyűjtötték a röpcédulákat, újságokat és az egyéb nyomtatványokat, arra törekedtek, hogy minél többet megszerezzenek belőlük. (25) Ez a gyűjtőtevékenység igen fontos szerepet kapott a forradalom időszakában, hiszen bankódtak, ha nem jutottak hozzá a röplapokhoz (például, amikor két esetben a helikopterekről szórt nyomtatványok a Corvin áruház tetejére hullottak). A megszerzett példányok egy részét a naplókba ragasztották be, a többit a gyűjtődobozokban helyezték el. Voltak olyanok is, amelyekről tartalmi összefoglalót készítettek. A forradalom leverését követően rendszeresen megvették a Népszabadságot, Népakaratot, vagy az Esti Hírlapot, s az ezekben az újságokban található címeket, illetve a fontosabb híreket másolták be a naplókba. Rövid sajtótörténeti összefoglalónkban kitérhetünk a Szabad Nép szerepére, fölvezölhatjuk a forradalom idején megjelenő újságok jellemzőit, majd rátérhetünk arra, hogy a Kádár-kormány milyen módon látott hozzá a számára megfelelő tájékoztatáspolitikai kiépítéséhez. (26) Az utóbbi kapcsán az ellenállás – a gyereknaplókban is említett – sajátos formájára is rávilágíthatunk: „Protzeller bácsi azt mondta, hogy tegnap [1956. december 2-án] egy csomó ember bement a Szabad Nép-be [vagyis a székházba] és onnan kidobálták az összes Népszabadság és Népakarat újságokat, majd az egészet meggyújtották”. (27)

Az alapvető hírforrást a két barát családjá számára is a rádió jelentette. A feldolgozás folyamatában inspiráló feladat lehet a naplókban található dokumentumok egy részének bemutatása és értelmezése, így például a Szabad Ifjúság október 23-ai rendkívüli kiadása, az október 24-i röpcédulák, az ELTE tanárainak és diákjainak követeléseit tartalmazó röplap, vagy éppen Grebennyik gárdavezérőrnagy felhívása. A korhangulat megidézése érdekében néhány korabeli rádióadás szövegrészletét (28) is megismertethetjük tanítványainkkal, sőt (ha birtokunkban van) néhány eredeti hangfelvételt (29) is lejátszhatunk.

A következő szövegréteg: a felnőttektől hallott beszámolók, hírek és ellenhírek, esetleg a szülők, rokonok és ismerősök által megfogalmazott vélemények írásban való rögzítése. Ezek közül elsősorban az idősebb korosztályokba tartozók saját tapasztalatain alapuló beszámolóit, vagy az állásfoglalásaikat felvillantó részleteket hasznosíthatjuk: a házban élő 19 éves Kókai beszámolója az október 25-i Kossuth téri vérengzéshez kapcsolódó történetéről, Kovács Jancsi például a szétlőtt város kapcsán megfogalmazott döbbenetről tudósít:

„Góré [Gyula nagybátyja]: A sérült házakat csak teljes tatarozással lehet rendbehozni. Csics bácsi [Gyula édesapja]: ez legalább egy 10 évig tart. Felber bácsi előrehajol és kezével mutat. Az amit nagy keservesen 10 év alatt rendbehoztak, most ismét lerombolták. Kálmán bácsi (...). Hát így áll a New York palota tornya, amit 5 évig csináltak. Apu: A Rókus kápolnának le van dőlve a tornya. Kálmán bácsi: Nehol a mennyezet is le van szakadva”. (30)

A naplók legértékesebb, leginkább feldolgozható részeinek a gyerekek saját élményein és megfigyelésein alapuló beszámolókat tartom. Hogyan szembesültek azzal – szinte minden korábbi információt nélkülözve –, hogy 1956. október 23-án forradalom tört ki Budapesten? Milyen tapasztalataik voltak a forradalom első két napján? A közvetlen környezetükben milyen fontos események történtek (a Rádió ostroma, a Szabad Nép-székház elfoglalása, a könyvégetés, a Sztálin-szobor feldarabolása)? A házban lakók és családjaik,

rokonaiak hogyan reagáltak az eseményekre? A gyerekek hol és hogyan élték át a forradalom időszakát, majd – a Forgószél-hadművelet kezdetét követően – a városban zajló harcokat? A forradalom leverése utáni ellenállásnak milyen sajátosságairól számolnak be (sztrájk, az 1956. november 23-i néma tüntetés, az asszonyok menete december 4-én)? Kiemelten elemezhetjük a gyerekek különös hangulatú november 23-ai „hócsatáját”, párhuzamosan a néma tüntetés élményével. Rendszeressé váló sétáik során mit láttak: írásban és rajzban (és néhány fotóval) hogyan rögzítették a harcok nyomait, a szétlőtt város dőbenetes képét? Leírásaik és rajzos beszámolóik mellé korabeli fotókat illeszthetünk, s egy korabeli Budapest-térképen nyomon követhetjük sétáik útvonalait. Mit és hogyan rögzítettek a Kádár-kormány berendezkedéséről, hatalmának fokozatos kiépítéséről?

Saját kutatásokat is kezdeményezhetünk. Néhány évvel ezelőtt két tanítványom iskolánk egyik technikai munkatársával készített interjút. Kiderült ugyanis, hogy Lajos bácsi ötvenhatban 12 éves volt, s szüleivel Budapesten, a Salétrum utcában lakott, így az események középpontjába került (például a szomszédban található a Corvin köz, vagy a Kilián-laktanya). A gyereknaplók olvasása közben felidéződött bennem ez az interjú. Lajosnak (néhány száz méterre Gyula és Jancsi lakásától) egészen más emlékei, élményei voltak. Haverjaival csoportot, bandát alkottak, s együtt járták be a környéket. Sok helyen megfordultak, sok mindent láttak. Kapcsolatba kerültek felkelő csoportokkal is, akik a 12–14 éves gyerekeket természetesen nem vették be a harcoló alakulatokba, hazaküldték a srácokat. Sok történyt, repeszt és fegyvert gyűjtöttek, az utóbbiakat persze egyáltalán nem használták. A fegyverarzenált aztán november 4-e után egyszerűen eldobálták. Látták a harcok nyomait, az elesett felkelők ideiglenes sírjait. A gyereknaplók feldolgozásakor ezt az interjút biztosan lejátszom mostani tanítványaimnak, s arra számítok, hogy kiegészítheti az elemzést. Bízassuk tanítványainkat, hogy bátran kérdezzék meg a környezetükben élő „hatvanas-hetvenes” korosztályba tartozó felnőtteket (a nagymamák és nagyapák nemzedékét), mire emlékeznek 1956 történetéből. Hol voltak, mit csináltak, milyen élményeket őriznek? S ha nem készül is minden beszélgetés nyomán interjú, számos érdekes adalékkal bővíülhet a forradalom sokszínű (és némelykor ellentmondásos) története.

Három éve 11. évfolyamos tanítványaimmal azon törtük a fejünket, hogyan lehetne az 56-os megemlékezést újszerűbbé, vagyis életszerűvé tenni. Osztályfőnökük tanácsára a Toldy környékén lévő házakban érdeklődtünk, hogy van-e olyan lakó, aki annak idején is ott élt. Meglepett bennünket, hogy több idős emberrel is sikerült találkozunk, beszélgetnünk, sőt (videókamera segítségével) interjúkat is készítettünk velük. Az oral history, a korabeli fotók és snittek felhasználásával a gyerekek egy filmet készítettek, s az iskolai megemlékezést így életszerűvé varázsolták.

A naplók feldolgozásának további módszereit és formáit is kipróbálhatjuk. Arra biztathatjuk tanítványainkat, hogy készítsenek saját naplót. Képzeljék el tehát, hogy mi történt volna velük például 1956. október 23-án, november 4-én, vagy november 23-án, s ezeknek a napoknak a történéseit, élményeit és tapasztalatait rögzítsék egy-egy naplóbejegyzésben. Készítsék el Gyula és Jancsi személyiségrajzát, amelyben azt vázolják föl, hogy milyen gyerekek voltak ők 1956–57-ben. Összeállíthatnak egy-egy interjútervet is, amelyek a felnőtté vált naplóírókhoz intézett kérdéseket tartalmaznak. Hogyan emlékeznek vissza egykori önmagukra, mi történt velük az 56-ot követő évtizedekben? Végül fogalmazhatnak a naplókhoz kapcsolódó előszavakat, vagy írhatnak rövid, bemutató-értékelő recenziókat is.

Jegyzet

(1) Csics Gyula (2006): *Magyar forradalom, 1956. (napló)*. Szerkesztette: Rainer M. János. 1956-os Intézet, Budapest. Magyar forradalom, 1956. A napló tulajdonosa: Molnos Péter. Kieselbach Galéria, Budapest.

(2) Nem foglalkozom a naplók – egyébként izgalmas – utóéletével. Csics Gyula a gyerekkori naplót követő utószavában saját naplója történetét is részletesen ismerteti, de utal a másik sorsára is. A két könyv megjelenése idején számos további érdekes és különös mozzanat is megismerhetővé vált, ezek egy része az 1956-os Intézet honlapján (www.rev.hu) olvasható.

(3) Rainer M. János felidézi: amikor Csics Gyulától 2004 februárjában megkapta az eredeti naplót, arra gondolt, hogy a szerző „(...) túl fiatal... Vajon miféle naplót írhatott 1956-ban?” Csics Gyula (2006): *Magyar forradalom, 1956 (napló)*. 1956-os Intézet, Budapest. 7.

(4) Elképzelhető, hogy a két gyereknapló kiadásának hatására más, hasonló jellegű források is előkerülnek, és napvilágot látnak. Nem abban reménykedem, hogy 56-os gyereknaplók árasztják el a nyilvánosságot, inkább arra számítok, hogy családi levélgyűjteményekből gyerekek által írott beszámolók, feljegyzések kerülhetnek elő. Természetesen nemcsak 1956 (és az azt követő évek) története kapcsán merülhet föl az új források felbukkanása, hiszen a Kádár-korszak mindennapjairól is bővíthetik történelmi ismereteinket a korabeli gyerekek által készített szövegek. Az 1960-as, 70-es években készülhettek (és mindmáig lappanghatnak) akár gyereknaplók, vagy a tanulmányokról, külföldi utazásokról és üttörőtáborozásról beszámoló levelek.

(5) A naplók összetartozására utal az 56-os Intézet és a Kieselbach Galéria közös hirdetése is. Vö. *Élet és Irodalom*, (2006) 29. július 21., 27.

(6) „Kovács néni mondta anyukámnak, hogy Jancsi naplót ír. Erre én is belekezdtem a napló írásába.” Csics Gyula, 15/7. (Az első szám a teljes könyv, a második az eredeti napló oldalszámát jelzi. A továbbiakban ezt a hivatkozást használom.)

(7) Egy városérkép tervezéséhez már a forradalom kitörése előtt hozzáfogtak, és ezt folytatták: „Délután átmentem Jancsihoz. Náluk a várost csináltuk. (...) Én egy utcát és egy teret neveztem el a forradalomról.” Csics Gyula, 27/19. Közös sétáikról ugyanakkor egyszerűbb és vázlatosabb útvonalrajzot is készítettek.

(8) Csics Gyula 1956–57-ben többször utazott Rákospuszta, nagymamája házába, illetve felkereste a Wesselényi utcában lakó rokonát, Bözsi nénit. A naplókban található számos hasonlóság ellenére rejtélyes részletek is maradtak. Így például, valószínűleg soha nem fogjuk megtudni, hogy 1956. október 23-án pontosan mit mondott Kovács Jancsi osztályában „Mór tanár”, aki „(...) érdekes történetet mesélt el. Akkor még senki sem gondolta, hogy másnap csaknem ugyanaz meg fog történni.” Magyar forradalom, 1956, Kieselbach, 3. Csics Gyula egyik magyarázó jegyzetéből tudjuk meg, hogy „Mór tanár” a gyerekek történelemtanára, Moór Lajos volt. Lehetséges,

hogy a pedagógus valamilyen találó történelmi példázatot mesélt el nyolcadikos tanítványainak.

(9) Csics Gyula, 25/17.; *Magyar forradalom 1956*. Kieselbach, 15.

(10) „Ebéd utánra megjött Gyula és azt mondta, hogy vagy 800 tank és 250 kocsi lőszer jött a város felé.” Csics Gyula, 27/19.; „800 autó és 200 tank érkezett.” Magyar forradalom, 1956, Kieselbach, 16.

(11) Csics Gyula naplója 134, Kovács Jancsié 200 oldal. Igaz, hogy Kovács Jancsi szövege ritkásabban íródott, „szellősebb”. Gyula naplója 1957. március 15-én fejeződik be. Barátja a napló fő részét szintén a „Nemzeti ünnep, de nem munkaszüneti nap” című részzel zárta, de sajátos módon tovább írta, kiegészítette a szöveget, egészen 1957. május 13-áig. A *Kiegészítések, pótlások-összeállításban* elég fontos szövegek is találhatóak. A legutolsó saját kezűleg írott mondat a *Népszabadság* 1958. június 17-i számának egyik beragasztott lapja (*Ítélet Nagy Imre és társai bűnperében*) alatt olvasható: „És e történelem utolsó lapja”. Kovács János valószínűleg 1989-ben két képlapot is beragasztott a napló hátsó belső borítójára: az egyik a párizsi Pére Lachaise temetőben található 56-os emlékművet ábrázolja, a másikon Battyhány Lajost és Nagy Imrét, a mártír miniszterelnököket örökítették meg.

(12) „E napló elődjét csináltuk (...)” Magyar forradalom, 1956, Kieselbach, 18.

(13) Például: Gyula egyik rokonának segédkezett a Kossuth-címeres kítűzők „stancolásában”.

(14) A részletes kronológia az 56-os Intézet munkatársainak köszönhetően rendelkezésre áll: 1956 kézikönyve, 1. kötet: Kronológia. Hegedűs B. András. (1996, főszerk.) 1956-os Magyar Forradalom Történetének Dokumentációs és Kutatóintézete, Budapest.

(15) A történelem tantárgy mellett használhatók a kötetek a társadalomismeret és a magyar nyelv és irodalom órákon is, utóbbiak kapcsán érdekes szövegutáni feladatokat állíthatunk össze, vagy megvizsgáltathatjuk az írásképet és a helyesírást is. A naplók kitűnő alapanyagul szolgálhatnak az iskolai megemlékezésre való felkészüléskor, azokból részleteket mutathatnának be a mai diákok, s szövegrészleteket, valamint rajzokat vetíthetnének ki.

(16) Például: *1956 enciklopédiája*. 1956-os Intézet, Budapest. (1999); Kojanitz László – Miltényi Miklós – Németh György (2004): *Az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc (multimédiás taneszköz)*. Ráció Kiadó, Budapest. *XX. századi akták-sorozat*

(17) Például: Magántörténelem. 1956 és a Kádár-korszak (www.rev.hu)

(18) A naplók kapcsán kitűnő elemzési szempontokat találhatunk Lejeune: *Hogyan végződnek a naplók?* című tanulmányában. In Lejeune, Philippe (2003): *Önéletírás, élettörténet, napló* (válogatott tanulmányok) Szerkesztette: Z. Varga Zoltán. L' Harmattan, Budapest. 210–222. *Szöveg és emlékezet-sorozat*.

(19) Jancsi naplójában október 23-án az egyik bejegyzés: „Szűnetben az alkotmány könyveinkből kitéptük a címereket, a táblára óriási Kossuth-címert

rajzoltunk.” Magyar forradalom, 1956., Kieselbach, 4. oldal. A korabeli tankönyvek az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum (OPKM) tankönyvtárában megtekinthetők.

(20) Csics Gyula, 141–142/133–134.

(21) Magyar forradalom, 1956, Kieselbach, 192–193.

(22) Gyula rajzán a hármás halmon elhelyezett kiskorona hiányzik.

(23) Kovács Jancsi naplójában az ún. Kádár-címer bevezetéséről: „1957. V. 13-án megszűnt a Kossuth-címer, és helyette új csillagos, piros szalaggal átfont címer lett.” *Magyar forradalom, 1956.* Kieselbach, 200.

(24) A gyerekek naplóiban: „alkotmánycímer”.

(25) „Mikor kijöttünk az iskolából, majdnem mindenki a *Szabad Nép* székháza felé tartott. Én is ide mentem, s láttam, hogy röpcédulát osztanak. Azonban ember a talpán aki tud szerezni. Birkózás van érte. Mikor én odaértem, épp azt mondták, hogy csak az ellenkező oldalon osztják. Az átjáróházon [a Somogyi Béla utca 18-as számú épületen] át siettem a főkapuhoz, de mire ideértem már a másik oldalon dobálták az újságokat. Csak bolyongtam a tömegben, de nem tudtam szerezni. Egyszer azonban egy 16 év körüli fiúnak láttam, hogy három röpcédulája van, és láttam, hogy az egyiket valakinek odaadja. Kértem, hogy a másikat adja nekem. Nekem is adta. Örömmel futottam haza, és olvastam.” *Magyar forradalom, 1956.* Kieselbach, 5.

(26) Kókay György – Buzinkay Géza – Murányi Gábor (é.n.): *A magyar sajtó története.* Sajtóház Kiadó, Budapest. 204–214. *Sajtókönyvtár-sorozat*; Zárt, bizalmas, számozott. Tájékoztatáspolitikai és cenzúra, 1956–1963. Szerkesztette: Cseh Gergő Bendegúz – Kalmár Melinda – Pór Edit (1999) Osiris Kiadó, Budapest. 217–227.

(27) Csics Gyula, 167/59.

(28) *A magyar forradalom és szabadságharc a hazai rádióadások tükrében, 1956. október 23 – november 9.* Összeállította: Varga László. Free Europe Press, New York. (1957); magyarországi változata: *A forradalom hangja.* Magyarországi rádióadások, 1956. október 23 – november 9. Szerkesztette és az előszót írta: Kenedi János. Századvég Kiadó – Nyilvánosság Klub, Budapest. (1989) *Századvég-füzetek, 3.* (29) Hangdokumentumok a magyar történelemből, 1932–1962. Pécs-baranyai Értelmiségi Klub – József Attila Tudományegyetem. (1992); Kojanitz László – Miltényi Miklós – Németh György (2004): *Az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc.* (CD-ROM) Ráció Kiadó, Budapest.

(30) *Magyar forradalom, 1956.* Kieselbach, 31.

Németh György

Budapest, Toldy Ferenc Gimnázium

Általános iskolai német nyelvi minta- és kerettantervek komparatív elemzése

A Nemzeti alaptantervek kiadása után (1) milyen minta- és kerettantervek álltak a nyelvpedagógusok rendelkezésére a helyi tantervek elkészítéséhez (2), a minta curriculumok mennyire járultak hozzá az új nyelvtanítási paradigma célkitűzéseinek beépítéséhez az iskolák dokumentumaiba (3), és hogyan segítette a tantervi választék a nyelvpedagógusok helyi tantervkészítő munkáját?

Írásunkban az „Élő idegen nyelvek műveltségterület” tanterveinek adatbázisából (www.oki.hu/tanterv/, www.om.hu/main.php?folderID=390) az általános iskolák számára készített német nyelvi minta- és akkreditált tantárgyi kerettanterveket gyűjtjük egy csokorba, hogy egy általunk készített szempontsor alapján összevegyessük őket. A megállapított eredmények sokak számára tanulságul szolgálhatnak, mert Magyarországon a német a második leggyakrabban tanult idegen nyelv. (Vágó, 2003) Ezen túlmenően az alkalmazott vizsgálati szempontsor és a segítségével történt elemzés bármely másik élő idegen nyelv tanterveihez mintául szolgálhat. A nyelvtanítás aktuális céljainak bemutatása után szólnunk az „Élő idegen nyelvek műveltségterület” tartalmi szabályozásának változásairól a Nemzeti alaptanterv (NAT) 1995-ös első változatától kezdődően – a központi kerettantervek bevezetésén, majd annak megszüntetésén keresztül – a Nem-